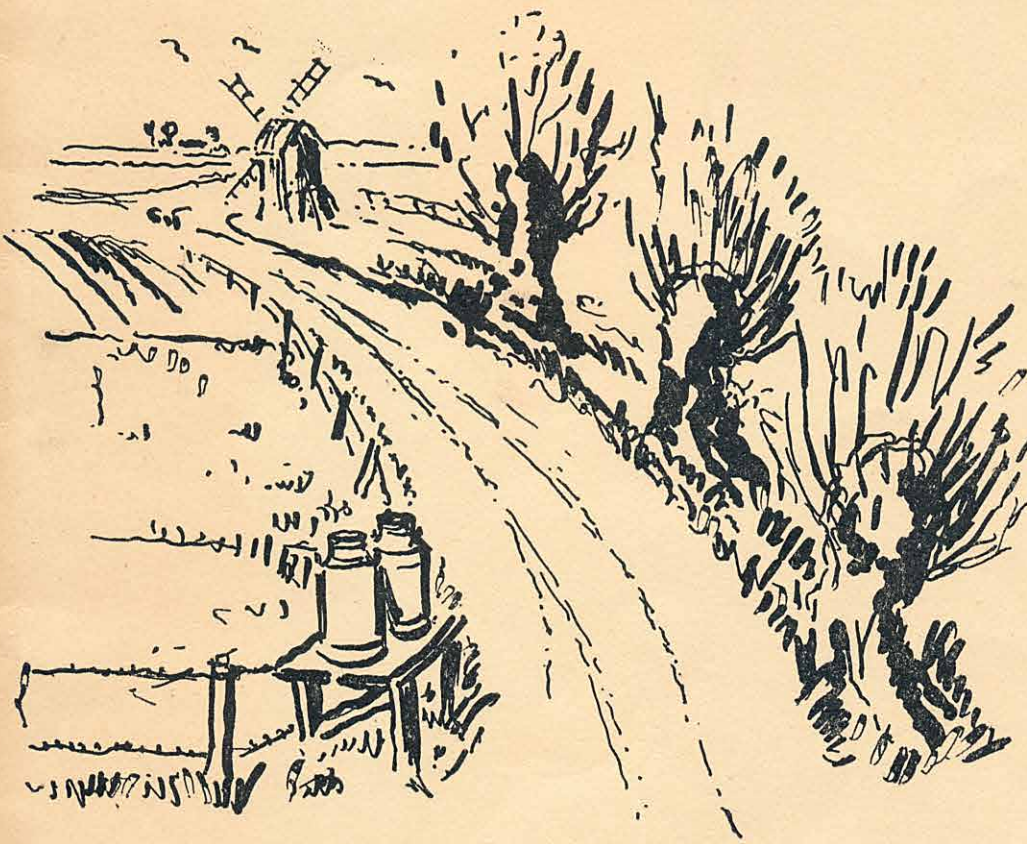

Byarbörnet

DEN SKÅNSKA

HEMBYGDSTIDNINGEN

*Men allt är så ödsligt naket,
och jorden är brun och grå,
och stubbade, låga pilar
kring nyplöjda marker stå.*

(Ola Hansson)

Skånes mörgelgravar

av

L E N N A R T K J E L L G R E N

Den skånska mörgelgraven håller på att försvinna ur landskapsbilden. Det är ett faktum som naturvårdaren måste konstatera med en smula vemod, samtidigt som han inser, att det är ett faktum framtvingat av nödvändigheten. En rationaliserad och helmekaniserad jordbruksdrift har inte plats för den besvärliga lilla oasen i vångens öken, om man får använda en så värdig liknelse om den feta skånska mulljorden. En efter en försvinna de, igenfyllda på några timmar av väldiga schaktnings- och planeringsmaskiner. En och annan kommer dock att skonas från förintelsen, med hänsyn till det praktiska ändamål den har att fylla som branddamm.

Vad som nu på några timmar utplånas från markytan tog det våra förfäder flera månader att gräva upp. Vi skola i det följande i korthet rekapitulera mörglings korta historia i vårt land. Trots att mörkeln som jordförbättringsmedel har mycket gamla anor, dröjde det ända till mitten av förra århundradet innan de svenska lantbrukarna (företrädesvis i Skåne och södra Sverige) prövade på nymodigheten. I propagandaskrifter från lantbruksakademi, hushållningssällskap och enskilda hade man påvisat vilka goda resultat som vunnits i utlandet genom mörpling, och man rekommenderade lantbrukarna att försöka metoden. Vid ett lantbruksmöte i Malmö 1849 diskuterades mörplingen och röster höjdes för och emot.

Från 1850 finns det statistik på mörplingens omfattning i Skåne, och den utvisar att mörplingen tog fart och stegrades under 60- och 70-talen för att kulminera omkring 1880, varefter man sakta men säkert upphör med mörplingen, sedan kalk och konstgödning i allt större utsträckning började komma till användning. Mörplingen hade också kommit i vanrykte av den anledningen att lantbrukaren efter de rika skördarna åren närmast efter själva mörplingen försummade att tillföra jorden ny mörgel med på-

följd att marken blev utsugen. Så uppkom ordspråket: "mörpling ger rika föräldrar men fattiga barn".

Men de väldiga hålen i marken, som man grävt upp för hand, lågo kvar och vattenfylldes snart. I ena kanten var det djupt till botten och i den andra långgrunt, beroende på att man grävde sig snett ner i marken för att man skulle kunna forsla bort mörkeln på kärror som kördes ner i mörgelgraven.

Kring stränderna bredde snart ut sig en flora bestående av vattenväxter. Vassruggar, pilträ och buskar gävo en grönskande inramning åt den lilla vattenspegeln, och snart kunde man rentav märka hur växtligheten satte en viss prägel på landskapet, åtminstone på slättbygden där annars trädvegetationen utgjordes endast av de mångbesjungna pilevallarna. I mörgelgraven utvecklades också så småningom ett rikt djurliv, det hände att en andfamilj häckade i en vassrugg, och även gårdens egna änder eller gäss simmade omkring i den lilla vattensamlingen. Ett praktiskt ändamål tjänade även mörgelgraven som vattningsställe för kreatur. Med de brukningsmetoder man hade i början av århundradet utgjorde mörgelgraven inte något större hinder för jordbruksdriften.

Men en ny tid har brutit in, och man har inte längre plats för mörgelgravarna. Endast om de ha värde ur brandskyddssynpunkt få de ligga kvar. Lagstiftningen har beaktat den saken, och brandchefer på landsbygden ha inte bara rättighet utan även skyldighet att undersöka om en mörgelgrav kan ha betydelse som branddamm. Om så är fallet skall han föranstalta om dess uprensning och bevarande. Det är också önskvärt, framhåller man på brandskyddshåll, att lantbrukarna själva inse mörgelgravarnas betydelse i det hänseendet och inte fylla igen dem utan att vända sig till brandchefen i orten. På landsbygden är ofta mörgelgraven den enda vat-

Skånsk mägergrav

tenreservoaren i närheten av bebyggelsen, och det är naturligtvis av största betydelse, då det gäller att bekämpa den röde hanens framfart.

Det är inte vår mening att röra upp en storm i ett vattenglas, inte ens i en mägergrav, och det finns ingen anledning att man försöker jämställa mägergravens med pilevallen. Det är helt naturligt att en lantbrukare gärna vill komma ifrån det otympliga i jordens bearbetning som förorsakas av att han måste köra runt en mägergrav med varje redskap. Vidare blir det ju en icke oväsentlig arealvinst till på köpet. Men det kan inte förnekas att det på sina håll blir en smula tomt, när inte pilträden spegla sina kronor i mägergravens vattenspegel.

Ett och annat spår har mägergravens också avsatt i litteraturen. Kaj Munk har i sin självbiografiska bok "Våren kommer så saktelig . . ." gett en målerisk skildring av en mägergrav på den danska slätten i hans hemtrakt. Han nämner där också något som även i Skåne är vanligt — att man skrämmer barnen bort från mägergravarna genom att berätta om de hemska varelser som där ha sitt tillhåll. För lille Kaj berättades det om lodjur med gröna ögon och vassa klor. De åto med förkärlek små barn. Han hörde ibland själv hur det plumsade i vattnet efter dem.

Då gällde det att hålla stadigt i fars hand. Vi kunna inte underlåta ett kort citat:

"En gång kom jag att vända mig på ett sådant sätt att jag upptäckte, att plumsandet härrörde från att far kastade en jordklump i vattnet. Men det visade sig att det hade han måst tillgripa, för att det var en särskilt blodtörstig en, som var på väg upp efter oss. Det blev besvärligt, när jag ett par år senare var stor nog att vattna korna, men inte vågade närma mig gravarna. Men då kom det i dagen att lodjuren hade en så oövervinnelig skräck för kor, så att ett barn alltid var tryggt så länge det var i sällskap med en ko."

Ja, sådana problem ha helt säkert uppstått även för skånska föräldrar och vaktepågar. En skånsk bygdeskald har skrivit en dikt "Ve magelhåled" och den kände skåneförfattaren Daniel Rydsjö har i en kort prosaskiss tecknat ner några reflexioner vid en mägergrav. Hans slutord få också utgöra slutvinjett till dessa rapsodiska anteckningar om de skånska mägergravarna.

"Där va di som fulla igen magelhålen, men andra töckte ad di konne gott stau där öppna. Di sa ju nåd om di gamles slid. O inu kan en träffa på mägergrava, når en gaur udad vångana. Di känne gärna fau va ifre, de e meed nock au de gamla, som har bled färdarvad."